

EWELINA NYSKE

Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu

Katedra Religioznawstwa i Badań Porównawczych

e-mail: ewelina.nyske@amu.edu.pl

ORCID: 0000-0001-5126-0679

Język neopentekostalny. Strategie konwersacyjne interlokutorów

The Neopentecostal language. The conversational strategies
of the interlocutors

Abstract. The religious language is considered to be a variety of the general language with the emphasis on the function it performs within a particular community using it on a daily basis. The Neopentecostal language is one of the examples. It is characteristic of the Neopentecostal community, as its name suggests. Not only the functional grammar but also the sociolinguistic as well as the psycholinguistic dimensions should be taken into account when analyzing the inner discourse. Moreover, when talking about the social behaviour, the reference point ought to be defined properly. In the case of Neopentecostal communities, particular features of their religious practices might be considered the focal point. The principal objective of this article is to analyze the elements of verbal communication unique to the Neopentecostal community members. The analysis will be based on the particular strategies of the communicative grammar developed by Aleksy Awdiejew.

Keywords: the Neopentecostal language, communicative grammar, conversational strategies

Dyskurs religijny i pojęcie religijności na przykładzie chrześcijańskich wspólnot charyzmatycznych

Dyskurs, rozumiany tutaj za Marią Wojtak, to sposób zorganizowania ludzkiej aktywności oraz praktyka komunikacyjna przypisana do określonej

społeczności, w tym przypadku wspólnoty, ustalającej podczas różnorodnych interakcji swoją wizję świata, konkretne scenariusze zachowań komunikacyjnych, a także sposób ich realizacji, mając na myśli określone wypowiedzi (Wojtak, 2011, s. 70–71). Jeśli zatem w sposób szczególny weźmie się pod uwagę wyżej wspomnianą wizję świata, można by rzec, iż spoiwem łączącym chrześcijańskie wspólnoty charyzmatyczne jest nastawienie na religijność mirakularną, a więc nadprzyrodzone doświadczenia charakterystyczne dla mistyków i świętych. Chrześcijanin głęboko wierzący w „przebudzenie charyzmatyczne” będzie próbował przedstawić swój obraz rzeczywistości za pomocą odpowiednich komunikatów werbalnych ukierunkowanych na opis doświadczeń duchowych, na co uwagę zwraca Hilary Putman, podkreślając rolę środowiska, do którego ów dyskurs przynależy (Putman, 1990, s. 154). Za punkt odniesienia można uznać zatem przestrzeń, której dyskurs jest częścią. Irena Bajerowa (1994, s. 12) twierdzi, że język religijny można analizować w szerszym lub węższym zakresie. Za najważniejsze dla poniższej analizy można uznać nawiązanie do języka rytualnego, języka kazań czy języka dotyczącego spraw wspólnotowych. Celem niniejszego artykułu jest analiza poszczególnych aktów mowy, gdzie akt mowy rozumiany jest jako podstawowa jednostka interakcji werbalnej. Należy pamiętać, że język religijny charakterystyczny dla wspólnot charyzmatycznych nacechowany jest emocjonalnie z uwagi na dynamikę tychże grup oraz, co najważniejsze, prymat *sola experientia* nad poznaniem rozumowym. Osoby wierzące i tworzące wspólnotę porozumiewają się między sobą określonym kodem, mającym zastosowanie jedynie w tej społeczności. Poza grupą funkcjonuje mowa potoczna, będąca mową ogółu, czyli mową kultury masowej, która to wchodzi w konflikt językowy z językiem wspólnotowym, co podkreśliła Bajerowa, zwracając uwagę na próbę odejścia ludzi współczesnych od kultury masowej oraz jej cech charakterystycznych na rzecz metaforyczno-duchowych kodów, typowych dla języka religijnego (1994, s. 16). Czy zatem życie wspólnotowe jest formą ucieczki od codzienności? Czy możliwość osobistego doświadczenia Boga jest balsamem dla duszy człowieka zagubionego i cierpiącego, a będącego zarazem częścią globalnej wioski?

Próbę zdefiniowania religijności jako zjawiska podjął Zdzisław Golan (2006, s. 72), dostrzegając w niej złożoną z licznych elementów strukturę, do której zaliczył: sądy, przekonania odnoszące się do bytu nadprzyrodzonego oraz wszelkie doznania emocjonalne związane z nadprzyrodzonością. Nie bez znaczenia są również predyspozycje psychiczne, determinujące określoną ekspresję. Należy zatem skupić się na spoiwie łączącym członków danej wspólnoty. W przypadku grup charyzmatycznych będą to przeżycia i szeroko rozumiana sfera afektywna, a co za tym idzie – język, który je wyraża.

Tomasz Borkowski (2015, s. 9), opierając się na teorii Pawłowa, odniósł się do religii w kontekście jej przydatności ludziom słabym i bezsilnym w obliczu trudnych sytuacji życiowych. Jednym z głównych elementów spotkań organizowanych przez wspólnoty charyzmatyczne jest modlitwa wstawienicza o uzdrowienie i uwolnienie, co potwierdza hipotezę Pawłowa. Sytuację kryzysową można więc uznać za *spiritus movens* ludzkich działań zmierzających do nawiązania osobistych relacji z Bogiem. Język modlitw prywatnych to również część składowa dyskursu religijnego, o czym wspomina Bajerowa (1994, s. 12). O języku modlitwy, definiowanym jako język zaangażowania, pisze także Louis Dupré (2002, s. 181–182), podkreślając rolę zaangażowania osoby modlącej się oraz jej wiarę w byt nadprzyrodzony, o czym świadczy już sam fakt podjęcia takowej formy komunikacji. Dupré zauważa, że w języku religijnym pomiędzy mówiącym a wypowiedzaną treścią można dostrzec bliższe związki niż w mowie codziennej, z uwagi na odniesienia do rzeczywistości transcendentnej i pozaempirycznej. Charyzmatyczne wspólnoty religijne, organizujące „Wieczory Chwały”, praktykują dwa rodzaje modlitwy: wspólną modlitwę uwielbienia oraz głośną modlitwę indywidualną, znaną jako jubileusz, w trakcie której osoby modlące się pod wpływem silnych doświadczeń osobistych związanych z rzeczywistością transcendentną wydają dźwięki radości bez słów. Zjawisko to znane jest od dawna, pisał o tym św. Augustyn, definiując je jako *vox sine verbis*.

Do indywidualnej relacji z Bogiem w kontekście doświadczenia religijnego odniósł się również jeden z przedstawicieli psychologii humanistycznej, Gordon Willard Allport (1988), podkreślając wpływ motywów osobistych na przeżywanie modlitwy, ze szczególnym uwzględnieniem roli motywów organicznych, czyli zależnych od ciała pragnień dotyczących gwarancji osobistej ochrony w przypadku życiowych niepowodzeń.

Tematykę indywidualnych przeżyć religijnych poruszył ponadto jeszcze inny przedstawiciel psychologii humanistycznej, Abraham Maslow (1986). Teoria Masłowa wprowadza pojęcie „doświadczenia szczytowego”, stanowiącego podwaliny założeń współczesnej psychologii transpersonalnej. Maslow skupia się na jednostce oraz jej prywatnych odczuciach i możliwościach, stawiając na pierwszym miejscu potencjał poznawczy. Analizując wszystkie powyższe teorie, można zauważyć, że na przestrzeni ostatnich kilkudziesięciu lat znacznie wzrosło zainteresowanie sferą *sacrum* oraz próbami jej przeniknięcia, podkreślając jednocześnie rolę indywidualnego zaangażowania oraz odczuć jednostki. Język religijny jest niewątpliwie środkiem ekspresji i nie sposób mówić o kwestii doznań emocjonalnych człowieka bez konieczności nawiązania do poszczególnych aktów mowy, rozumianych jako mikrojednostki

interakcji werbalnej, o czym przekonuje Aleksy Awdiejew (2007, s. 46). Urszula Gajewska (2012, s. 81) wymienia następujące funkcje języka religijnego:

- poznawcza (przedstawieniowa, asertywna) – stwierdzanie/określanie relacji istniejących między Bogiem a człowiekiem i światem, klasyfikacja i opis rzeczywistości nadprzyrodzonej;

- instrumentalna – wykorzystywanie wypowiedzi religijnych jako narzędzia do osiągnięcia określonych celów;

- socjalizująca – jednoczenie członków danej wspólnoty religijnej;

- apelatywna (impresywna) – wezwania, nakłanianie do określonych zachowań, skierowane do wskazanego indywidualnie lub generalnie odbiorcy (przykazania, normy prawa kościelnego, przepisy liturgiczne), wypowiedzi proszące, egzorcyzmy i zaklęcia;

- ewokatywna – wywoływanie u odbiorcy określonych postaw, emocji i przeżyć;

- performatywna (twórcza) – stwarzanie pewnych stanów umownych, stanów nadprzyrodzonych (w ustanawianych kościelnych normach prawnych, ślubach, przysięgach i szczególnie w aktach sakramentalnych);

- ekspresywna – wyrażanie przeżyć psychicznych mówiącego (przeświadczeń, pragnień i uczuć);

- anamnezyjna – zdolność przywoływania pamięci o „początku” w sensie źródła, zasady ożywiającej i nadającej życiu sens.

Andrzej Zwoliński (2012, s. 40) wspomina o bardzo istotnej właściwości języka, jaką jest wartościowanie. Zwraca on uwagę na fakt, iż wiara zobowiązuje do wyrażania konkretnych postaw moralnych związanych z indywidualnym pragnieniem poznania Boga. Zwoliński podaje najistotniejsze różnice pomiędzy językiem religijnym a ogólnym, koncentrując się na cechach charakterystycznych tego pierwszego, ze szczególnym uwzględnieniem kwestii doboru odpowiedniego słownictwa. Największy nacisk położył on na religijną tematykę, co wiąże się z doбором odpowiedniego słownictwa. Ponadto, równie istotny wydaje się czynnik nadprzyrodzony, obecny w aktach mowy i utożsamiany z odbiorcą, do którego nadawca kieruje komunikat werbalny. Jako że język religijny funkcjonuje w danej wspólnocie oraz wpływa na całościową dynamikę grupy, jedną z jego cech jest wymiar wspólnotowy, co oznacza, że pełni rolę spoiwa jednoczącego członków. Takim przejawem wspólnotowości jest zastosowanie liczby mnogiej w trakcie trwania obrzędów, np. „Moi drodzy”. Kolejny przymiot języka rytualnego to jego moc twórcza. Zwoliński (2012, s. 42) wymienia następujące środki stylistyczne służące wyrażaniu emocji:

- aklamacje – „Boże Wszechmogący!”;

- powtórzenia – „Święty, Święty, Święty”;

- epitety, wołacze – „Kyrie”;

– rozkazniki – „Zgiń, przepadnij!”.

Wprowadza on również pojęcie sakrosfery, którą tworzą składniki niejęzykowe, takie jak: gesty, muzyka, plastyka oraz elementy teatru. Obecność rytmu nadaje obrzędom charakteru emocjonalnego, mając w szczególności na uwadze wszelkiego rodzaju teksty śpiewane.

Dyskurs religijny oraz religijność są ze sobą ściśle powiązane. Obydwa te pojęcia odnoszą się bowiem do działań jednostki, skupionej na poszukiwaniach rzeczywistości nadprzyrodzonej, z Bogiem stanowiącym jej epicentrum. Język rytualny jest zatem narzędziem, za pomocą którego osoba wierząca, rozumiana jako nadawca, komunikuje się z transcendentnym odbiorcą. Dyskurs wspólnotowy, jak sama nazwa sugeruje, służy sprawnej komunikacji wewnątrz grupy, a przy tym wyróżnia go ściśle określona pula cech charakterystycznych dla poszczególnej społeczności. Członek wspólnoty charyzmatycznej z uwagi na jej mirakularny charakter będzie więc dążył do przedstawienia właściwego dla tejże społeczności obrazu świata.

Język neopentekostalny

Dla zrozumienia języka neopentekostalnego istotne jest przedstawienie różnych etapów rozwoju ruchu pentekostalnego oraz zjawiska pentekostalizacji. Andrzej Kobyliński (2014, s. 93–94) definiuje pentekostalizację jako zjawisko polegające na dynamicznym wzroście liczebnym wspólnot typowo zielonoświątkowych, przy równoczesnej stopniowej transformacji pozostałych kościołów chrześcijańskich oraz związków wyznaniowych w jedną, ogólnościową formę chrześcijaństwa charyzmatycznego, nazywając ten proces „uzielonoświątkowaniem”. Ruch pentekostalny, czyli innymi słowy – ruch zielonoświątkowy, rozwijał się stopniowo, a etapy te znane są jako „fale”. Nurt neopentekostalny to nurt „trzeciej fali”, która do Polski dotarła w latach 80. i 90. XX wieku, natomiast poważnie przyspieszyła od ok. 2007 r., na co wpływ mieli charyzmatyczni kaznodzieje: Antonello Cadeddu z Brazylii, John Bashobora z Ugandy i James Manjackal z Indii. Idee pentekostalne nie są już wyłącznie domeną zborów zielonoświątkowych. Przenikają one również do religijności katolickiej, co można zaobserwować podczas spotkań organizowanych przez katolickie wspólnoty charyzmatyczne, z których najbardziej znaną jest Odnova w Duchu Świętym.

Czym zatem charakteryzuje się dyskurs neopentekostalny? Przede wszystkim jest on ściśle związany z praktykami wewnątrzwspólnotowymi i systemem wartości uznawanym przez chrześcijan owego nurtu. Język rozumiany jako narzędzie służy do wysyłania konkretnych komunikatów werbalnych wewnątrz grupy, a komunikaty te obrazują życie religijne członka wspólnoty.

Towarzyszy temu silne akcentowanie działania Ducha Świętego oraz przekonanie o możliwości niezapośredniczonej komunikacji z Bogiem (Migda, 2013, s. 13). Chrześcijanin zielonoświątkowy „trzeciej fali” za pomocą języka, czyli modlitw prywatnych i wspólnotowych, wyraża zatem swoje pragnienie uła-twionego kontaktu ze sferą sacrum w myśl hasła *sola experientia*. Z działaniem Ducha Świętego wiążą się nierozzerwalnie doświadczenia ekstatyczne, oparte na odmiennym rozumieniu Pisma Świętego. Zdaniem Kobylińskiego (2014, s. 104) zielonoświątkowcy zbudowali wizję religii i moralności odmienną od tej, która dominuje w teologii katolickiej i protestanckiej. Dotyczy to zwłaszcza występowania nadprzyrodzonych zjawisk takich jak cuda, w tym cudowne uzdrowienia, które często występują w życiu wierzących chrześcijan. Wydawać się może, iż religijność neopentekostalna to taka, której fundamentem jest nie-kwestionowana wiara w zjawiska nadprzyrodzone indukowane werbalnie przez przywódcę grupy. Co więcej, cierpliwe wyczekiwanie na cud oraz możliwość dostąpienia nadzwyczajnych łask Bożych są spoiwem łączącym ogół wiernych i jednocześnie – motywem przewodnim nabożeństw zielonoświątkowych.

Niezaprzeczalna siła sugestii, a w tym konkretnym przypadku – sugestii słownej – może znacząco wpłynąć na percepcję rzeczywistości oraz radykalnie zmienić wyznawane dotychczas poglądy. Wielu członków wspólnot neopentekostalnych podziela przekonanie, że są świadkami nadprzyrodzonych zdarzeń, takich jak wskrzeszanie umarłych. Może to świadczyć o niezwyklej sile oddziaływania charyzmatycznych liderów. Warto również odnieść się do faktu, iż chrześcijanin zielonoświątkowy „trzeciej fali” bardzo mocno akcentuje obecność oraz działanie Jezusa Chrystusa w swoim życiu, co niezaprzeczalnie tworzy aurę tajemniczości. Podczas nabożeństw pentekostalnych liderzy wielokrotnie przywołują Jego postać, podkreślając rolę, jaką spełnia, mając na myśli rolę „osobistego Zbawiciela”, co może wzbudzić u wiernych poczucie wyjątkowości, a w niektórych przypadkach doprowadzić do przecenienia własnej wartości.

Kolejną cechą charakterystyczną neopentekostalizmu jest rozpowszechnianie teologii materialnego sukcesu i dobrobytu, znanej pod nazwą *Prosperity Gospel*. Celem tej strategii jest ukierunkowanie wierzących na doczesność, o czym pisze Leszek Jańczuk (2016, s. 30–31), zwracając uwagę na treści nauczania odnoszące się do kwestii powodzenia materialnego chrześcijanina oraz przypisywania odpowiedzialności za wszelkie choroby i niepowodzenia Szatanowi. Lider za pomocą komunikatu werbalnego wpływa na zachowanie członków wspólnoty, co Awdiejew określa mianem behawioralnej strategii komunikacyjnej (Awdiejew, 2007, s. 78). Chrześcijanin pentekostalny tłumaczy swoje życiowe niepowodzenia zbyt słabą wiarą, skutkującą Bożą nieprzychylnością. Warto tutaj zwrócić uwagę na konsekwencje natury emocjonalnej, jakie

może ponieść osoba doświadczająca życiowych trudności przez dłuższy czas. Nie powinno się pomijać elementu psychologicznego, zwłaszcza gdy analizie poddawana jest społeczność hermetyczna, o ściśle określonej ideologii. Każdy bowiem człowiek posiada inną wrażliwość, a co za tym idzie – odmienne są także ludzkie reakcje na konkretne bodźce.

Pentekostalizmu nie można rozumieć jako jednorodnej formy religijności. Jest on wewnętrznie zróżnicowany i przybiera różne formy w zależności od kultury, w której występuje (Kobyliński, 2014, s. 111). Język neopentekostalny pozostaje jednak jednorodny pod względem przekazu głównej myśli nurtu, a także pełni rolę narzędzia wykorzystywanego przez charyzmatycznego lidera w celach perswazyjnych. Ponadto, w połączeniu z różnymi technikami wpływu społecznego, np. techniką „stopy w drzwiach”, jest on swoistym kluczem do ludzkiej psychiki, a w szczególności tej najbardziej podatnej na czynniki zewnętrzne.

Strategia aksjologiczno-emotywna

Aleksy Awdiejew wyróżnił trzy strategie interakcyjne: informacyjno-weryfikacyjną, aksjologiczno-emotywną oraz behawioralną. W niniejszym artykule omówione zostaną dwie ostatnie, natomiast za materiał źródłowy posłużą: nagranie wideo ze spotkania wspólnotowego z udziałem argentyńskiego kaznodziei Andresa Bisonni, które odbyło się w Kościele Zielonoświątkowym Nowe Życie w Elblągu, oraz nagranie wideo udostępnione przez Kościół Boży w Chrystusie z Kalisza, a prezentujące spotkanie z pastorem zielonoświątkowym Randy Clarkiem.

Konwersacja rozumiana jako sekwencja aktów mowy może zostać zanalizowana na różnych płaszczyznach. Awdiejew (2007, s. 67) zwrócił uwagę na gramatykę interakcyjną, którą określa mianem powierzchniowej, oraz na socjolingwistykę i psycholingwistykę, których analiza ma charakter głębinowy. Gramatyka interakcyjna skupia się na zdefiniowaniu celu komunikacyjnego interlokutorów, wyrażonego za pomocą odpowiednich operatorów. Za podstawowe jednostki badania konwersacji uznał Awdiejew pary przylegające ($\dots r_n \rightarrow r_{n+1} \dots$), określając je jako dwuelementowe odcinki strategii konwersacyjnej, gdzie pierwszy element pełni rolę bodźca i jednocześnie ma wpływ na użycie każdej kolejnej jednostki (Awdiejew, 2007, s. 67). Istotą interakcji werbalnej jest osiągnięcie przez nadawcę i odbiorcę wspólnie akceptowanego celu komunikacyjnego za pomocą odpowiednio dobranej strategii. Gramatyka komunikacyjna wyróżnia dwie podstawowe strategie: antagonistyczne i nieantagonistyczne. W strategiach antagonistycznych cele komunikacyjne interlo-

kutorów nie są identyczne, co przejawia się w postaci ciągów negocjacyjnych (Awdiejew, 2007, s. 71). Strategie nieantagonistyczne cechuje zbieżność celów komunikacyjnych nadawcy i odbiorcy, w związku z czym konwersacja kończy się wypracowaniem korzystnych dla obu stron postaw. Awdiejew wspomina również o antystrategiach mających miejsce wówczas, gdy jeden z uczestników dialogu blokuje działania werbalne oponenta, co w ostateczności prowadzi do konfliktu słownego lub całkowitego przerwania rozmowy.

Strategia aksjologiczno-emotywna ma zastosowanie, gdy nadawca i odbiorca próbują wypracować zbieżne postawy emotywno-oceniające względem konkretnych faktów i stanów rzeczy mogących podlegać wartościowaniu. W przypadku przyjęcia postawy antagonistycznej, jeden z interlokutorów stawia sobie za cel zmianę koncepcji drugiego rozmówcy. Zdaniem Awdiejewa (2007, s. 76) głównym motywem nadawcy jest przekonanie odbiorcy do przyjęcia określonej orientacji aksjologicznej w postaci konkretnej deklaracji werbalnej lub postawy afektywnej. Postawy aksjologiczne interlokutorów wyrażane są za pomocą operatorów emotywno-oceniających, których intensywność można przedstawić, stosując następującą skalę:

- a) dobry (p, x): + (p, x);
- b) bardzo dobry (p, x): ++ (p, x);
- c) nadzwyczajnie dobry (p, x): +++ (p, x);
- d) zły (p, x): – (p, x);
- e) bardzo zły (p, x): – – (p, x);
- f) niesamowicie zły (p, x): – – – (p, x).

gdzie p odnosi się do treści przedstawieniowej (ideacyjnej), a x nawiązuje do rozmówcy.

Na podstawie powyższego schematu stwierdza się, że wyrażone emocje wraz z oceną aksjologiczną nadają wypowiedzi charakter mocno subiektywny, a wręcz – perswazyjny. Jest to warunek konieczny, ponieważ treść propozycyjna nie powinna być zbieżna z ogólnie przyjętą oceną społeczną. Ponadto, aby wykształcić właściwy układ interakcyjny, interlokutorzy powinni zastosować się do wszystkich jego elementów, jak chociażby jedność miejsca (TU) i czasu (TERAZ).

Właściwa typologia aktów emotywno-oceniających wymaga dokładnego określenia niezbędnych do wytworzenia układu parametrów. Składają się na nie: obiekt wartościowania (stan rzeczy), kierunek wartościowania, intencjonalność oraz warunek korzyści. Stan rzeczy, czyli treść ideacyjna emotywno-oceniającego aktu mowy, podlega wartościowaniu, natomiast kierunek wartościowania określa cel pragmatyczny danego komunikatu werbalnego. Intencjonalność wskazuje interlokutora odpowiedzialnego za treść propozycyjną, podczas gdy warunek korzyści definiuje rozmówcę będącego w pozycji

uprzywilejowanej względem oponenta. Emocje, zgodnie z przyjętą klasyfikacją, dzieli się na pozytywne (+) i negatywne (–). Gdy wartość oceny w konkretnym akcie mowy jest adekwatna do wyrażonej emocji, mówi się o jednorodnych (izomorficznych) aktach emotywno-oceniających. Jeśli natomiast te dwa parametry nie są zbieżne, określa się owe akty mianem niejednorodnych (nieizomorficznych). Jeszcze inną klasyfikację emocji zaproponowała przytoczona przez Awdiejewa (2007: 123) Lidia Jordanskaja, dzieląc emocje na aktywne oraz pasywne. Uzależniła ona swój podział od stopnia zaangażowania sprawcy, podkreślając, iż emocje pasywne nie wymagają jego udziału.

Akty mowy emotywno-oceniające na przykładzie języka neopentekostalnego

Analizie zostaną poddane komunikaty werbalne przekazane przez członków wspólnot neopentekostalnych oraz obecnych liderów tychże grup i zaproszonych kaznodziei. Kontekst pragmatyczny w obu przypadkach dotyczy spotkań charyzmatycznych, zorganizowanych przez dwa odrębne Kościoły: Kościół Zielonoświątkowy Nowe Życie z Elbląga oraz Kościół Boży w Chrystusie Społeczność w Kaliszu. Interakcyjne JA odnosi się do nadawcy, podczas gdy interakcyjne ON, nawiązuje do aktu intencjonalnie określonego, ale powstałego bez uczestnika interakcji.

A. Kruczata Cudów, KZ Nowe Życie, Elbląg, 7–9 listopada 2008 r., charyzmatyk – Andres Bisonni

I. Kiedy trzymałem rękę na głowie i na sercu swoim, to poczułem potężne ciepło [...] krew jakby szybciej płynęła. [...] Czulem wyraźny dotyk! Taka drożność!

- a) Jakość oceny sytuacji (+).
- b) Jakość wyrażonej emocji (+) → wyrażenie wdzięczności (+).
- c) Kierunek wyrażonej emocji (TY). Nadawca (JA) zwraca się bezpośrednio do charyzmatyka (TY), który jest uczestnikiem interakcji.
- d) Sprawca powstałej sytuacji (TY).
- e) Wartość powstałej sytuacji: korzystna dla (JA), a spowodowana przez (TY).
- f) Zastosowane typy aktów mowy: uznanie, podziękowanie (JA) dla (TY).
- g) Rodzaj aktu emotywno-oceniającego: izomorficzny.

II. Dzięki Ci Jezu za dotknięcie go! Czekam na to, jak przyjdzie po badaniach od lekarza. Ogień!

- a) Jakość oceny sytuacji (+).
- b) Jakość emocji wyrażonej (+) → wyrażenie wdzięczności (+).
- c) Kierunek wyrażonej emocji (ON). Nadawca (JA) zwraca się bezpośrednio do Jezusa (ON), który fizycznie nie jest uczestnikiem interakcji.

- d) Sprawca powstałej sytuacji (ON).
- e) Wartość powstałej sytuacji: korzystna dla (JA), a spowodowana przez (ON).
- f) Zastosowane typy aktów mowy: uznanie, podziękowanie, pochwała, podziw (JA) dla (ON).
- g) Rodzaj aktu emotywno-oceniającego: izomorficzny.

III. *Jezu, dziękuję Ci, że stałeś się grzechem za mnie. Jezu, ja przyjmuję przebaczenie moich grzechów!*

- a) Jakość oceny sytuacji (+).
- b) Jakość emocji wyrażonej (+) → wyrażenie wdzięczności (+).
- c) Kierunek wyrażonej emocji (ON). Nadawca (JA) zwraca się bezpośrednio do Jezusa (ON), który fizycznie nie jest uczestnikiem interakcji.
- d) Sprawca powstałej sytuacji (ON).
- e) Wartość powstałej sytuacji: korzystna dla (JA), a spowodowana przez (ON).
- f) Zastosowane typy aktów mowy: uznanie, podziękowanie, pochwała, podziw (JA) dla (ON).
- g) Rodzaj aktu emotywno-oceniającego: izomorficzny.

B. Kościół Boży w Chrystusie Społeczność w Kaliszu, 3–4 czerwca 2016 r., charyzmatyk – Randy Clark

I. *Czuję, czuję, że przyszła niesamowita obecność Boga nad nami!*

- a) Jakość oceny sytuacji (+).
- b) Jakość emocji wyrażonej (+) → wyrażenie wdzięczności (+).
- c) Kierunek wyrażonej emocji (TY). Nadawca (JA) zwraca się bezpośrednio do osoby przeprowadzającej wywiad (TY), która jest uczestnikiem interakcji.
- d) Sprawca powstałej sytuacji (ON). Nadawca wyraża wdzięczność za Bożą obecność. Sprawca nie jest uczestnikiem interakcji.
- e) Wartość powstałej sytuacji: korzystna dla (JA), a spowodowana przez (ON).
- f) Zastosowane typy aktów mowy: uznanie, podziękowanie, pochwała, podziw (JA) dla (ON).
- g) Rodzaj aktu emotywno-oceniającego: izomorficzny.

II. *Dziękuję Ci Panie! Błogosławię Twoją moc, Twoją miłość i Twoją łaskę, która spoczywa na tych ludziach. [...] Więcej Panie! Tutaj też! [...] Dziękuję Ci Tato, że ich życie jest jak złożone na ołtarzu!*

- a) Jakość oceny sytuacji (+).
- b) Jakość emocji wyrażonej (+) → wyrażenie wdzięczności (+).

- c) Kierunek wyrażonej emocji (ON). Nadawca (JA) zwraca się bezpośrednio do Boga (ON), który fizycznie nie jest uczestnikiem interakcji.
- d) Sprawca powstałej sytuacji (ON). Nadawca wyraża wdzięczność za Boże działanie w życiu uczestników spotkania.
- e) Wartość powstałej sytuacji: korzystna dla (JA), a spowodowana przez (ON).
- f) Zastosowane typy aktów mowy: uznanie, podziękowanie, pochwała, podziw (JA) dla (ON).
- g) Rodzaj aktu emotywno-oceniającego: izomorficzny.

III. *Wieczór wcześniej [...] doświadczyłam takiej Bożej obecności, jakiej nie doświadczyłam nigdy w życiu. To było niesamowite. [...] Naprawdę, jest wyjątkowo! [...] Ja oczekuję, że spotkam się z Bogiem w taki fizyczny sposób, że Pan Bóg przyjdzie i dotknie mnie jak nigdy wcześniej. Ja chcę więcej! Nie chcę się w ogóle na tym zatrzymywać!*

- a) Jakość oceny sytuacji (+).
- b) Jakość emocji wyrażonej (+) → wyrażenie wdzięczności (+).
- c) Kierunek wyrażonej emocji (ON).
- d) Sprawca powstałej sytuacji (ON). Nadawca (JA) wyraża pośrednio swoją wdzięczność za Bożą obecność i działanie, które dokonały się za sprawą posługi zaproszonego charyzmatyka.
- e) Wartość powstałej sytuacji: korzystna dla (JA), a spowodowana przez (ON).
- f) Zastosowane typy aktów mowy: uznanie, podziękowanie, podziw (JA) dla (ON).
- g) Rodzaj aktu emotywno-oceniającego: izomorficzny.

Na podstawie powyższych przykładów można stwierdzić, że chrześcijanin pentekostalny, będący elementem układu interakcyjnego strategii aksjologiczno-emotywniej, kieruje komunikat werbalny, którego treść propozycjonalna dotyczy głównie jego osobistych, metafizycznych doświadczeń, natomiast wyrażone przy tym emocje mają wydźwięk pozytywny. Co więcej, nadawca bardzo często zwraca się bezpośrednio do Boga, wyrażając swoją wdzięczność za obfitość łask, mając jednocześnie nadzieję na kolejne cuda, które mogłyby potwierdzić Bożą przychyłność. Zastosowane akty mowy prezentują typ izomorficzny, co oznacza, że wartość oceny zbiega się z wartością wyrażonej emocji. Występuje tutaj zjawisko, które Awdiejew (2007, s. 119) określa mianem eksterioryzacji emocji w kontekście komunikatu werbalnego nadawcy, odnoszącego się do jego stanu wewnętrznego. Wówczas akty mowy określane są mianem sprawozdawczych, a ich sens interakcyjny sprowadza się do przyjęcia określonej postawy przez odbiorcę:

I. *Nie boli mnie. Ból odszedł całkowicie. Mogę naciskać.*

II. *Poczułem takie lekkie muśnięcie w jedną rękę.*

III. *Poczułam ból. [...] Ja poczułam taki tępy, takie tępe uderzenie pod kolanami.*

Ogólnie rzecz ujmując, omówione przykłady wpisują się w strategię nieantagonistyczną, gdyż rozmówca stara się przystosować swój cel komunikacyjny do potrzeb oponenta. Z uwagi na fakt, iż odbiorca jest również członkiem wspólnoty neopentekostalnej i wyznaje identyczne wartości, nie ma możliwości zaistnienia konfliktu słownego.

Strategia behawioralna

Zgodnie z teorią Awdiejewa (2007, s. 78) strategia behawioralna ma na celu sterowanie zachowaniem interlokutora za pomocą działań werbalnych, przy czym podejmowane przez nadawcę próby różnią się pod względem stopnia interakcyjności. Oddziaływanie nadawcy może być łagodne, jak w przypadku proponowania czy rady, kiedy odbiorca ma wolną wolę odnośnie do akceptacji komunikatu. Gramatyka interakcji werbalnej wyróżnia ponadto akty mowy będące naciskiem werbalnym, co oznacza, że brak akceptacji generuje możliwość zastosowania wobec odbiorcy sankcji moralnych i praktycznych. Za przykład posłużyć mogą akty mowy wyrażające zakazy, rozkazy i ostrzeżenia. Do podstawowych parametrów strategii behawioralnych, powołując się na Awdiejewa (2007, s. 79), należą: korzyść, jaka może zaistnieć w przypadku skuteczności działania werbalnego, typowanie wykonawcy konkretnego działania, sankcje w przypadku odmowy wykonania działania przez odbiorcę oraz stosunek ról społecznych interlokutorów w momencie przeprowadzania strategii. Gdy nadawca maskuje własną korzyść, sugerując korzyść odbiorcy, mamy do czynienia z manipulacją perswazyjną, prowadzącą w konsekwencji do osiągnięcia celu komunikacyjnego jednego z uczestników konwersacji. Status społeczny interlokutorów jest o tyle ważny, że generuje podział ról wewnątrz układu interakcyjnego i na przykład w momencie powstania układu nierównorzędnego działania werbalne podjęte przez wyższego statusem nadawcę będą odbierane jako żądania, z którymi nierozdzielnie łączą się sankcje w przypadku odmowy przyjęcia strategii. W relacji lider – członek wspólnoty to przywódca grupy ma wyższy status, stąd też odbiorca komunikatu werbalnego powinien mieć na względzie potencjalne skutki wynikłe z braku poparcia dla lidera.

Strategia behawioralna realizowana jest za pomocą operatorów działania wprowadzających akty mowy, których głównym celem jest zmiana rzeczywistości społecznej. Podobnie jak w przypadku strategii aksjologiczno-emotywniej,

aby zaistniał układ interakcyjny, muszą zostać spełnione określone warunki pragmatyczne. Interakcyjne (JA) tworzy z interakcyjnym (TY) „diadę interakcyjną”, zachowując przy tym zasadę jedności czasu i przestrzeni (TU i TERAZ). W strategii behawioralnej zaobserwować można działania werbalne określane mianem mówienia aluzyjnego, kiedy to nadawca w sposób zamierzony nie przekazuje komunikatu dosłownie, ale skupia uwagę na pewnych jego elementach, oczekując tym samym, aby odbiorca odczytał założoną intencję komunikacyjną. Zgodnie z założeniami Awdiejewa (2007, s. 62), odbiorca, który skupia się na dosłownym rozumieniu danego wypowiedzenia i nie jest przy tym w stanie określić jego celowości, rozwija w sobie potrzebę odnalezienia głębszego sensu owego przekazu w wymiarze personalnym.

Na zmianę wewnątrzspółnotowej rzeczywistości społecznej ma wpływ wiele różnych czynników, dlatego płaszczyzna gramatyki komunikacyjnej jest tak naprawdę tylko jedną z dostępnych perspektyw, obok płaszczyzny psycholingwistycznej i socjolingwistycznej.

Operatory nakłaniania do działania w języku neopentekostalnym

Proponowanie, prośba i żądanie to akty mowy mające na celu wytworzenie takiego układu interakcyjnego, w którym odbiorca jest typowany na wykonawcę działania zawartego w treści propozycyjalnej. Akt proponowania daje odbiorcy możliwość akceptacji bądź rezygnacji bez konsekwencji w postaci sankcji praktycznych lub moralnych. Celem zastosowania aktu prośby jest nakłonienie interlokutora do podjęcia działania korzystnego dla nadawcy, natomiast odmowa może narazić typowanego wykonawcę na sankcje moralne. Akty żądania to akty najmocniejsze, jednakże w tym przypadku, aby intencja komunikacyjna mogła zostać zrealizowana, powinny zostać spełnione dodatkowe warunki, stwarzające nadawcy możliwość zastosowania sankcji praktycznych w sytuacji braku akceptacji ze strony odbiorcy. Decydując się na akt żądania, mówiący wykorzystuje swój status, co skutkuje w przyjęciu na siebie roli nadrzędnej w stosunku do oponenta. Akty żądania realizowane są za pomocą trybu rozkazującego i mają w związku z tym charakter poleceń.

Język neopentekostalny dopuszcza użycie strategii behawioralnej, co szczególnie widoczne jest podczas spotkań masowych z udziałem zaproszonych charyzmatyków z uwagi na motyw przewodni tych zgromadzeń. Rola charyzmatyka jest nakłonienie wierzących do podjęcia konkretnego działania, a w konsekwencji – do zmiany rzeczywistości społecznej. Lider, którego intencją komunikacyjną jest przekonanie zgromadzonych do wiary w cuda za jego przyczyną, tak poprowadzi rozmowę, aby zastosowana metoda w żaden

sposób nie wzbudziła podejrzeń. Poniższe przykłady prezentują użycie strategii behawioralnej w praktyce.

A. Kruczata Cudów, KZ Nowe Życie, Elbląg, 7–9 listopada 2008 r., charyzmatyk – Andres Bisonni

I. Kiedy słuchasz tego, co mówi Słowo Boże o uzdrowieniu, twoja wiara wzrasta.

- a) Interakcyjne (JA) – charyzmatyk.
- b) Interakcyjne (TY) – członkowie wspólnoty.
- c) Warunek pragmatyczny (TU) i (TERAZ) – spełniony.
- d) Akt mowy – proponowanie, mówienie aluzyjne → nadawca (JA) nie składa odbiorcy (TY) danej propozycji bezpośrednio, ale podkreśla prawdopodobne korzyści w przypadku podjęcia działania.
- e) Sankcje – nie występują.

II. Dziś wieczorem, największy cud, jaki możesz przyjąć to nie uzdrowienie ciała. Największy cud, jaki możesz przyjąć, to jest przebaczenie twoich grzechów i dar życia wiecznego.

III. Jego krew cię oczyści. Jego krew oczyści twoje serce. Jego krew oczyści twój umysł. Jego krew uczyni cię świętym.

- a) Interakcyjne (JA) – charyzmatyk.
- b) Interakcyjne (TY) – członkowie wspólnoty.
- c) Warunek pragmatyczny (TU) i (TERAZ) – spełniony.
- d) Akt mowy – proponowanie → nadawca (JA) zwraca się do odbiorcy (TY) bezpośrednio, wymieniając przy tym prawdopodobne korzyści w przypadku podjęcia działania.
- e) Sankcje – nie występują.

IV. Gdy mamy tak ręce wzniesione, proszę, abyście pomodlili się ze mną tą modlitwą i proszę, abyście się głośno modlili.

V. Będziemy czcili Jezusa. Jezus jest lekarzem. Jezus jest wyzwolicielem.

- a) Interakcyjne (JA) – charyzmatyk.
- b) Interakcyjne (TY) – członkowie wspólnoty.
- c) Warunek pragmatyczny (TU) i (TERAZ) – spełniony.
- d) Akt mowy – prośba → nadawca (JA) ma na celu nakłonić odbiorcę (TY) do podjęcia działań korzystnych dla niego.
- e) Sankcje – moralne w przypadku rezygnacji.

B. Kościół Boży w Chrystusie Społeczność w Kaliszu, 3–4 czerwca 2016 r., charyzmatyk – Randy Clark

I. Wiecie, jest taki cudowny fragment Bożego Słowa, który mówi o tym, że Bóg daje ducha bez miary. Bóg daje ducha bez limitu. On nie nakłada limitu. W Bogu jest ciągle więcej, w napełnieniu Jego obecnością, Jego mocą i tym, kim On jest

w poznaniu. [...] Więć wierzę, że jesteście odpowiednimi ludźmi, którzy w to wierzą i którzy dzisiaj są spragnieni więcej tego, co Bóg ma, bo On ma o wiele więcej.

- a) Interakcyjne (JA) – charyzmatyk.
- b) Interakcyjne (TY) – członkowie wspólnoty.
- c) Warunek pragmatyczny (TU) i (TERAZ) – spełniony.
- d) Akt mowy – proponowanie, mówienie aluzyjne → nadawca (JA) nie składa odbiorcy (TY) danej propozycji bezpośrednio, ale poprzez zastosowanie zabiegu polegającego na zwiększeniu poczucia własnej wartości podkreśla potencjalne korzyści, jakie mogą odnieść interlokutorzy w przypadku akceptacji strategii.
- e) Sankcje – nie występują.

II. Podnieście ręce wysoko, jeśli nigdy nie usłyszeliście w ten czy w inny sposób nie odebraliście słowa wiedzy [...]. Pomachajcie ręką. Teraz opuśćcie ręce. [...] Posłuchajcie uważnie. To właśnie jest klinika aktywacyjna.

- a) Interakcyjne (JA) – charyzmatyk.
- b) Interakcyjne (TY) – członkowie wspólnoty.
- c) Warunek pragmatyczny (TU) i (TERAZ) – spełniony.
- d) Akt mowy – prośba → nadawca (JA) ma na celu nakłonić odbiorcę (TY) do podjęcia działań korzystnych dla niego.
- e) Sankcje – moralne w przypadku rezygnacji.

III. W imieniu Jezusa, jeszcze pomnóż, pomnóż swoje namaszczenie, falę miłości, falę mocy! W imieniu Jezusa, w imieniu Jezusa, więcej Panie! Tutaj też! [...] Uwolnij ogień z nieba, żeby pochłonął ich życie! Błogosławmy ich!

- a) Interakcyjne (JA) – charyzmatyk.
- b) Interakcyjne (TY) – Bóg; nadawca (JA) zwraca się do odbiorcy, który nie jest fizycznie uczestnikiem interakcji, stąd też można go określić mianem interakcyjnego (ON).
- c) Warunek pragmatyczny (TU) i (TERAZ) – spełniony.
- d) Akt mowy – prośba wyrażona trybem rozkazującym → nadawca (JA) ma na celu nakłonić odbiorcę (ON) do podjęcia działań korzystnych dla nadawcy.
- e) Sankcje – nie występują. W tym konkretnym przypadku nie można zastosować sankcji wobec elementu układu interakcyjnego, który nie ma wymiaru osobowego, ponieważ jest bytem metafizycznym.

Analizując powyższe przykłady, łatwo dostrzec rolę, jaką w procesie interakcji werbalnej pełni nadawca komunikatu. Spotkania z udziałem charyzmatyków gromadzą tłumy. Liderzy – świadomi swoich zdolności krasomówczych – z powodzeniem stosują nie tylko strategie interakcyjne omówione przez Awdiejewa, ale przede wszystkim różnorodne techniki psychomanipula-

cji. Słowo w połączeniu z gruntowną wiedzą psychologiczną to siła napędowa sukcesu lidera wspólnoty neopentekostalnej.

Podsumowanie

Język neopentekostalny rozumiany jako narzędzie służy do przekazywania komunikatów werbalnych, których treść odnosi się do wewnątrzspołnotowego życia religijnego chrześcijan zielonoświątkowych „trzeciej fali”. Jest on nośnikiem wartości wyznawanych przez członków tychże grup. Z uwagi na skrupulatną realizację założeń hasła *sola experientia*, język neopentekostalny jest przede wszystkim językiem osobistych doświadczeń duchowych i służy do ich eksterioryzacji. Spotkania o charakterze masowym, organizowane przez wspólnoty neopentekostalne, można podzielić na dwa rodzaje, przyjmując jako kryterium podziału działania werbalne liderów. Pierwszy rodzaj to strategia behawioralna z nastawieniem na zmianę rzeczywistości społecznej. To właśnie wtedy uczestnicy podejmują różne praktyki mające na celu osobiste doświadczenie obecności Ojca, Syna i Ducha Świętego. Lider przekazuje komunikat, który trafia na podatny grunt w postaci ludzi szukających ukojenia swojego bólu fizycznego oraz emocjonalnego. Drugi rodzaj to strategia aksjologiczno-emotywna, której epicentrum stanowią świadectwa wiary uczestników spotkania. Dochodzi wówczas do wyżej wspomnianej eksterioryzacji stanów wewnętrznych. Poddane analizie akty mowy dowodzą, iż w przypadku strategii aksjologiczno-emotywniej wyrażone emocje mają wydźwięk pozytywny, podobnie zresztą jak całościowa ocena sytuacji.

Literatura

- Allport G.W. (1988). *Osobowość i religia*. Warszawa: PAX.
- Augustyn św. (2015). *Państwo Boże*. Kęty: Antyk.
- Awdiejew A. (2007). *Gramatyka interakcji werbalnej*. Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.
- Bajerowa I. (1994). Swoistość języka religijnego i niektóre problemy jego skuteczności. *Łódzkie Studia Teologiczne*, 3, 16–17.
- Borkowski T. (2015). Homo religiosus we współczesnym świecie – pojęcie religijności. *Kwartalnik Naukowy Fides et Ratio*, 2(22), 9–14.
- Dupré L. (2002). *Inny wymiar*. Kraków: Znak.
- Gajewska U. (2012). Język religijny w badaniach filozoficznych, teologicznych i religioznawczych. *SŁOWO. Studia Językoznawcze*, 3, 72–82.
- Głaz S. (red.) (2006). *Podstawowe zagadnienia z psychologii religii*. Kraków: WAM.

- Golan Z. (2006). Pojęcie religijności. W: S. Głaz (red.), *Podstawowe zagadnienia z psychologii religii* (71–73). Kraków: WAM.
- Jańczuk L. (2016). Wspólnoty pentekostalne w Polsce i ich klasyfikacja. *Łódzkie Studia Teologiczne* 2016, 4(25), 30–41.
- Kobyliński A. (2014). Etyczne aspekty współczesnej pentekostalizacji chrześcijaństwa. *Studia Philosophiae Christianae*, 3(50), 93–111.
- Maslow A.H. (1986). *W stronę psychologii istnienia*. Warszawa: PAX.
- Migda A. (2013). *Mistycyzm pentekostalny*. Kraków: Nomos.
- Putnam H. (1990). *Renewing philosophy*. Cambridge MA – London: Harvard University Press.
- Wojtak M. (2011). O relacjach dyskursu, stylu, gatunku i tekstu. *Tekst i Dyskurs*, 4, 70–77.
- Zwoliński A. (2012). Kaznodzieja w trosce o język religijny. *Symposium*, 2(23), 33–52.

Źródła internetowe

- Randy Clark w Kaliszu, YouTube.com, https://www.youtube.com/watch?v=CwhTC_czEQM&t=1846s [7.07.2019].
- Elbląg9-11-2008-17, YouTube.com, https://www.youtube.com/watch?v=ZU_ytNu-ZMcs [5.07.2019].
- Elbląg8-11-2008, YouTube.com, dostępny w Internecie: <https://www.youtube.com/watch?v=jPiHFfl8vvQ> [5.07.2019].

